

Pexeso

Ciel: Študenti uvidia mnohé súvislosti medzi našou spotrebou v dennom živote a špecifickými sociálnymi, ekonomickými a environmentálnymi problémami v ekonomicky rozvojových krajinách.

Odporúčané predmety: občianska a etická výchova, geografia, biológia, slovenský jazyk, prierezové témy (multikultúrna výchova, environmentálna výchova, mediálna výchova, osobný a sociálny rozvoj)

Čas: 45 minút

Vek: 12+

Počet študentov: 2+

Priestor: trieda

Pomôcky: 4 sady pexeso kartičiek (*Príloha 1*)
4 sady bingo listov (*Príloha 2*)
dataprojektor a reproduktory
prezentácia s fotkami týkajúcimi sa problematiky z pexesa
veľký papier (minimálne A2 formát – baliaci papier, alebo flipchartový)
rôznofarebné fixky alebo pastelky v počte podľa množstva otázok (odpoveď na každú otázku by mala byť zapísaná inou farbou)

Príprava: Vopred si pripravte veľký baliaci alebo flipchartový papier (minimálne A2 formát), zaveste ho na tabuľu, flipchart alebo stenu. Pripravte si rôznofarebné fixky alebo hrubé pastelky. Nakopírujte štyri sady pexesa a štyri sady príslušných bingo listov (Pexeso - *Príloha 1, sada 1* patrí k Bingo listu - *Príloha 2, sada 1*). Pexeso obsahuje 16 dvojíc. Je dôležité dodržať jednotlivé sady dvojíc ako sú zoradené vedľa seba v *Prílohe 1*. Keď ich budete strihať, hneď si jednotlivé sady odložte do osobitnej obálky. Nižšie máte uvedený aj slovný prehľad jednotlivých sád. Je dôležité dodržať usporiadanie dvojíc v sádach, nakoľko k nim dostanú skupiny príslušný Bingo list s otázkami, ktorý je pre každú skupinu iný a je daný len pre určenú sadu. Predtým, ako uložíte kartičky pexesa do obálok, ich premiešajte.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa budete zaoberať rozličnými vecami, ktoré používame dennodenne. Pýtajte sa študentov otázky a zapisujte alebo označujte ich odpovede. Nech vravia odpovede sami, rýchlo bez hlásenia, formou brainstormingu. Nič im nepodsúvajte, môžete im iba pomôcť priblížiť sa k odpovediam. Nehodnoťte ich odpovede. Odpovede na každú otázku zapisujte inou farbou.

Ktoré veci denne používate alebo nakupujete?

Ktoré z týchto vecí pochádzajú / boli vyrobené na Slovensku?

(Zakrúžkujte menované veci inou farbou.)

Ktoré z týchto vecí pochádzajú / boli vyrobené v zahraničí?

(Zakrúžkujte menované veci inou farbou.)

Ktoré z týchto vecí, ktoré ste si zapísali, podľa vás môžu spôsobovať v procese ich výroby, dopravy na Slovensko a našej spotreby nasledovné problémy: chudobu, detskú prácu, ničenie dažďových pralesov, zlé pracovné podmienky, hlad, znečisťovanie životného prostredia, nedostatok pitnej vody, narastanie odpadu, zlé sociálne podmienky? (Zakrúžkujte menované veci inou farbou.)

- Povedzte študentom, že sa budú hrať klasické pexeso. Prostredníctvom neho budú môcť poodhaliť mnohé prepojenia medzi tým, aké produkty spotrebúvame a tým, za akých okolností boli vyrobené. Tiež aký dopad má ich produkcia a naša nadmerná spotreba na sociálne, ekonomické, environmentálne problémy v rozvojových krajinách, kde boli vyprodukované alebo odkiaľ pochádza časť surovín, potrebných na výrobu nami nakupovaného výrobku.

- Povedzte študentom, aby sa dali do 4 skupín, v jednej skupine by mali byť minimálne dvaja hráči. Povedzte im, aby si buď sadli na zem alebo nech si sadnú a pracujú na lavici. Každá skupina nech je v inej časti triedy. Dajte každej skupine 1 obálku s vopred pripravenými sadami kartičiek Pexesa a Bingo listami. Vyzvite študentov, aby svoje pexeso poukladali na zem alebo na lavicu klasickým spôsobom, ako sú zvyknutí hrať túto hru. Upozornite ich, aby si pexeso neprezerali celé naraz, ale hrali sa ho podľa pravidiel. Vždy najprv otočia jednu kartu, prečítajú si uvedené informácie a otočia druhú kartu. Opäť si prečítajú text. Keď si myslia, že našli dvojicu, odložia ju nabok. Keď dvojicu nenašli, otočia kartičku naspať a pokračuje ďalší študent v skupine.
- Vysvetlite študentom, že toto pexeso sa trochu líši od klasického. Dvojice nie sú rovnaké. Ich úlohou je nájsť také dvojice, ktoré so sebou súvisia. Vždy jedna karta z dvojice zobrazuje to, čo spotrebujeme a druhá karta zobrazuje, za akých podmienok daný produkt vznikol a aký dopad má jeho produkcia na rozvojové krajiny. Tiež im vysvetlite, že na každej kartičke sú pod obrázkami krátke texty. Povedzte skupinám, aby si svoje Bingo listy z obálky odložili bokom, pretože po dohraní pexesa ich budú potrebovať. Vyzvite ich, aby začali hrať pexeso, na hru majú 10 minút. Počas toho, ako skupiny hrajú pexeso, chodte pomedzi ne a všimajte si, ako sa im darí, čo pri tom hovoria, či nepodvádzajú. Všetko si to môžete značiť a následne využiť v reflexii. Dve minúty pred vypršaním limitu ich upozornite, že majú posledné 2 minúty.
- Keď skončia s pexesom, povedzte im, aby si dvojice odložili nabok a zvolili si jedného / dvoch zberačov informácií. Ich úlohou bude získať čo najrýchlejšie od ostatných skupín správne odpovede na otázky z Bingo listu ich skupiny. Študenti by nemali mať problém odpovedať na otázky v bingo listoch, pretože majú práve tie dvojice pexesa a informácie v nich, ktoré sa týchto otázok týkajú. Dajte im na bingo hru 2 – 5 minút (podľa toho, koľko máte času). Povedzte študentom, že kto získa všetky odpovede skôr, ako vyprší čas na hru, zakričí „BINGO“. Vtedy hra skončí. Môžete im počas bingo hry pustiť veselú, dynamickú hudbu. Odštartujte hru a stopujte čas.
- Potom im pustíte prezentáciu s fotkami k daným dvojiciam z pexesa . Ako budú bežať fotky, môžete im povedať viac informácií o daných problémoch (nájdete ich v tematických informačných listoch na konci tejto kapitoly).

- Po dopozeraní prezentácie, sa vráťte k pexesu. Opýtajte sa študentov:

**Ako sa vám hralo pexeso, bolo pre vás jednoduché nájsť dvojice?
Ktoré oblasti spotrebiteľských vecí boli obsiahnuté v pexese?
Ktoré vás najviac zaujali?**

- Prejdite so študentmi všetky dvojice z pexesa tak, ako mali byť správne nájdené. (Kľúč: 1. sada - dieťa s čokoládou + dieťa pri vreciach s kakaom; drevená posteľ + vyrúbané stromy s ťažným strojom; muž s coca-colou + žena s džbánom pri studni; muž s mobilom + ozbrojení vojaci; 2. sada - muž obdarúva ženu ružami + kvetová farma v Keni; kuchynské rolky a žena v domácnosti + ťažný stroj búra domček domorodcov; muž pri počítači + hora elektroodpadu; tričko 100 % cotton + lietadlo postrekujúce polia; 3. sada - plechovky + dieťa na odpílenom strome; muž s mäsom + odlesnený prales; žena s kávou + pestovatelia kávy; Barbie + továreň na hračky; 4. sada - chipsy + palmová plantáž; autá + potápajúci sa tanker; deti hrajúce sa futbal + chlapec zošívajúci loptu; oblečenia + čínsky sweatshop.)
- Ak si v niektorej skupine spojili iné dvojice, opýtajte sa prečo tak urobili. Vyzvite študentov, nech prečítajú nájdené dvojice, nech sa skupiny striedajú a pokiaľ to pôjde, nech sa zapojí každý študent. Tí, na ktorých nevyjde môžu skúsiť prehodiť obrázky pexesa aj do iných dvojíc a odôvodniť to.
- Na záver sa môžete ešte opýtať:

**Čo si myslíte o tom, čo ste sa práve teraz dozvedeli?
Akým spôsobom funguje dnešný svetový obchodný systém?
Vedeli by ste povedať pozitíva a negatíva tohto systému?
Čo a ako by ste zmenili?
Existujú podľa vás určité jednoduché spôsoby, ktorými by sme okamžite mohli prispieť k zmene?**

Tip

- ✓ Odporúčame vám vyčleniť si na túto aktivitu 2 vyučovacie hodiny. Budete mať viac priestoru pre hlbšie analýzy problémov a tým budete môcť rozvinúť aj diskusiu. V prípade, že si môžete dovoliť venovať tejto aktivite viac času, odporúčame vám tiež pred reflexiou pustiť krátke filmové dokumenty namiesto prezentácie, ktorú sme pre vás pripravili v prípade, že máte na aktivitu len jednu vyučovaciu hodinu. DVD obsahuje rôzne krátke filmy, ktoré sa dotýkajú mnohých tém spomenutých v pexese.

Viac informácií nájdete v časti TEMATICKÉ INFORMAČNÉ LISTY na konci tejto kapitoly.

Príloha 1, sada 1 - na kopírovanie

Od roku 1997 v SR počet zákazníkov všetkých mobilných sietí stúpol 36 násobne z približne 170 000 na 6 miliónov zákazníkov. Z toho vyplýva, že na každého obyvateľa Slovenska (vrátane detí) pripadne viac ako jeden mobil.

Zvyšujúcim sa dopytom po mobiloch narastá aj potreba koltánu – suroviny, ktorá je nevyhnutná na ich výrobu. V DR Kongo sa nachádzajú najväčšie náleziská koltánu. Len pred nedávnom skončila 5 ročná vojna pre ovládnutie nálezísk, počas ktorej zahynulo 5 miliónov ľudí.

Na Slovensku vypije jedna osoba v priemere 228,2 litrov nealkoholických nápojov za rok. Na 1 liter Coca-Coly sa spotrebuje 3,12 litra pitnej vody. Ročný zisk spoločnosti Coca-Cola je 5,8 miliárd US \$ - čo je štátny rozpočet Etiópie.

V indickom štáte Kerala bola zatvorená továrňu Coca-Coly potom, ako bolo po protestoch miestnych ľudí preukázané, že chronicky prečerpáva miestne zdroje pitnej vody (viac ako 4 milióny litrov vody denne).

V súčasnosti sa u nás rapídne rozširuje trh s produktmi z exotického dreva. Drevo z dažďových pralesov sa k nám dováža z Južnej Ameriky, Ázie, Afriky a Austrálie.

Každé dve sekundy zmizne na svete plocha dažďového pralesa o veľkosti jedného futbalového ihriska. Odhaduje sa že až 60 – 80 % všetkej ťažby dreva pre drevársky priemysel je nelegálna.

Priemerná ročná úroda jedného kakaovníka (30 – 50 plodov/rok) stačí pokryť produkciu troch 100 g tabliček čokolády. Na Slovensku takéto množstvo kakaá skonzumuje priemerný obyvateľ za 3 mesiace.

V súčasnosti je okolo 50 miliónov detí pod 11 rokov nútených pracovať v podmienkach, ktoré priamo škodia ich zdraviu. Deti pracujúce na kakaových plantážach pravdepodobne nikdy neochutnali čokoládu.

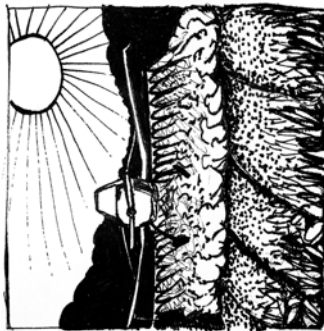
Príloha 1, sada 2 - na kopírovanie

V textilnom priemysle sa používa pri produkcii bavlnených produktov až 2000 rôznych chemikálií - od farbív, cez optické zjasňovače, bieliadlá, zmäčkovadlá, odpeňovače až po čistidlá.

Pri výrobe počítačového čipu sa používa 1000 rôznych chemikálií. Ročne vznikne na svete asi 30 až 50 miliónov ton elektroodpadu, t.j. keby bol tento odpad naložený na vlak, bol by taký dlhý, že by obtočil po obvoде celú planétu.
Tento odpad je vysoko toxický.

Zatiaľ čo polia bavlny zaberajú iba 4 % všetkej poľnohospodárskej pôdy, používa sa na nich približne 10 % svetovej spotreby pesticídov, z toho 25% insekticídov, vrátane najtoxickejších. Odhaduje sa, že sa bavlnený produkt stáva „čistým“ až po zhruba 16 opraní.

100 % celulóza z drevin vyťažených v dažďových pralesoch sa používa aj na produkciu papierových vreckoviek, kuchynských papierových utierok a toaletného papiera, ktoré používame v našich domácnostiach.

Čím ďalej tým viac sa ničí dažďový prales, aby sa uspokojil dopyt papierenského priemyslu v rozvinutých krajinách (medzi nimi aj SR), ktorý si vyžaduje zarážajúcich 200 miliónov ton dreva ročne iba na výrobu papiera.

Jedna cesta kvetov z farmy v Keni alebo Etiópii do kvetinárstva v Nitre trvá takmer 5 dní. Každá tretia ruža, ktorá sa predá v Európe na Deň svätého Valentína pochádza z Kene. Každá ruža potrebuje 1,5 litra vody denne.

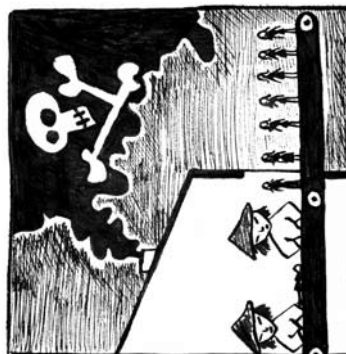

Na produkciu 1 ha ruží sa každoročne spotrebuje okolo 10 až 30 tisíc litrov vody. Kvetové farmy sú však často v extrémne suchých oblastiach, prečerpávajú miestne zdroje pitnej vody, ktoré sú navyše silne znečistené v dôsledku ošetrovania kvetov pesticídmi.

Príloha 1, sada 3 - na kopírovanie

80 % celosvetovo predaných hračiek je vyrobených v Číne. Každú sekundu sa na svete predajú tri bábyky Barbie od firmy Mattel. Zisk výkonného riaditeľa tejto firmy v roku 1995 bol väčší ako dostávajú dohromady všetci pracovníci Mattelu v Číne.

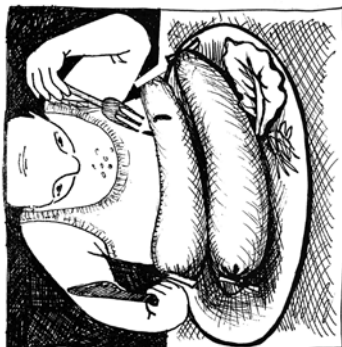
V Číne každoročne umiera viac ako 100 tisíc ľudí na následky úrazov spôsobených nedostatočnými bezpečnostnými opatreniami na pracovisku. Čínsky pracovník dostane za každú vyrobenú Barbie iba 12 centov (v Európe sa predáva zhruba za 15 euro).

Slováci vypijú v priemere 4 kg kávy na osobu za rok. Zatiaľ čo 50% kávových zrn na svete vypestuje 20 mil. farmárov najmä z Afriky a Južnej Ameriky, obchod s kávou ovládajú len tri nadnárodné spoločnosti.

Z 1 €, ktoré vám naúčtujú za šálku kávy v kaviarni, dostane pestovateľ kávy max. 2 centy. Z konečnej ceny balíčku kávy dostane len 2 - 8 %. V roku 2002 si priemerný drobný pestovateľ s ročnou produkciou kávy 200 kg zarobil iba 128 € za celý rok!

Na Slovensku je priemerná spotreba mäsa 60 kg na osobu za rok (v Indii iba 3,3 kg na osobu/rok). Ak by každý človek konzumoval také množstvo mäsa, ako priemerný Európan, potrebovali by sme pôdu 4 planét veľkých ako je naša Zem.

Európsky dobytok v súčasnosti konzumuje krmivo zo sóje vypestovanej na ploche 7 x väčšej ako je poľnohospodárska pôda celej Európy, pričom 90% z tejto sóje pochádza z plantáží odlesnených plôch dažďových pralesov.

Na výrobu nevratnej hliníkovej plechovky je potrebné také množstvo energie, aké miníme pri pozieraní ôsmich futbalových zápasov v televízii (758 minút). Pri výrobe jednej tony hliníka vznikne 1,3-1,5 ton toxického odpadu.

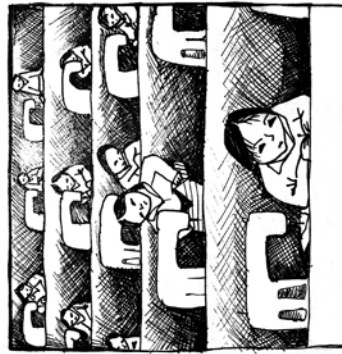

Kvôli stavbám priehrad a hydroelektrární, ktoré zásobujú najmä ťažobný priemysel na export, sa v posledných rokoch muselo pretáhnovať 40 - 60 miliónov miestnych domorodých obyvateľov po celom svete.

Príloha 1, sada 4 - na kopírovanie

Priemerný obyvateľ EU spotrebuje ročne takmer 20 kg textílií (pre porovnanie: obyvateľ Indie asi 2 kg). Z ceny produktu platíme 33 % značke, 12 % na dane a poplatky, 50 % predajcovi, 4,6 % za materiál a len 0,4 % ide na mzdy robotníkom.

Ženy, šijúce oblečenie aj pre známe svetové značky, sú bežne nútené pracovať od 8.00 do 22.00 hod., sedem dní v týždni, a to za úbohých 10 pencí (okolo 3 korún) na hodinu. Za 3 mesiace mávajú jediný deň voľna.

Každoročne sa vyrobia najmä v Indii, Pakistane a Číne milióny futbalových lôpt pre nasýtenie trhu najmä v Európe a Severnej Amerike. Majstrovstvá sveta vo futbale v roku 2006 priniesli firme Adidas zvýšenie výnosov za futbalové lopty na viac ako 800 mil. dolárov.

S výrobou futbalových lôpt sa spája mnoho závažných problémov. Robotníci v dielňach nielenže dostávajú nízke mzdy (cca 2 centy za 1 loptu), ale čelia aj neustálej hrozbe straty pracovného miesta. Len nedávno sa podarilo obmedziť detskú prácu pri výrobe.

Ropa je nevyhnutná surovina, ktorá sa používa na výrobu väčšiny produktov - od zubnej kefy, cez oblečenie, mobil, chlieb, až po pohonné hmoty, ktorých spotreba v Európe vzrástla od roku 1990 o 72 %.

Napriek bezpečnostným opatreniam stále dochádza k nehodám tankerov, pri ktorých uniká do mora obrovský objem ropy s hroznými dôsledkami na životné prostredie. Podľa odhadov odborníkov uniká do mora pri bežnom používaní lodí a čistení nádrží 33 tisíc ton ropy ročne.

Slovenskí spotrebiteľia majú údajne najväčší podiel na desiatich dažďových pralesov konzumáciou palmového oleja. Palmový olej sa v súčasnosti používa v zhruba 50 % všetkého spotrebného tovaru od drogérie, cez potraviny až po biopalivo.

V Indonézii bola doposiaľ odlesnená plocha pralesov s rozlohou skoro polovice Slovenska (najmä kvôli palmovému oleju pre západný trh). Vzniknuté obrovské palmové plantáže spôsobujú degradáciu pôdy, veternú eróziu a znečistenie vplyvom postrekovania pesticídmi.

BINGO LIST

K 1. sade

Áké percento z celosvetového množstva pesticídov a insekticídov sa použije na pestovanie bavlny?

Koľko dostane drobný pestovateľ z konečnej ceny balíčku kávy v obchode?

Koľko dostane pestovateľ kávy z 1 eura, ktoré vám naučtujú za šálku kávy v kaviarni?

Koľko ton dreva ročne sa spotrebuje len na výrobu papiera?

Áká je na Slovensku priemerná spotreba mäsa na osobu za rok?

Áké množstvo elektroodpadu sa ročne celosvetovo vyprodukuje?

Koľko litrov vody sa každoročne spotrebuje na produkciu 1 hektáru ruží?

Koľko rôznych chemikálií sa používa v textilnom priemysle pri produkcii bavlnených produktov?

Koľko chemikálií sa vyprodukuje pri výrobe jedného počítačového čipu?

Príloha 2 - na kopírovanie

BINGO LIŠT

k 2. sade

Koľko vypije na Slovensku nealkoholických nápojov priemerne jedna osoba za rok?	Aká veľká plocha dažďových pralesov na svete zmizne každé dve sekundy?	Koľko percent hračiek je vyrobených v Číne?
Prečo prebiehala 5-ročná vojna v DR Kongo a koľko ľudí v nej umrelo?	Koľko nadnárodných spoločností ovláda svetový trh s kávou?	Akú veľkú plochu pôdy by sme potrebovali keby každý jedol toľko mäsa, koľko konzumuje priemerný Európan?
Koľko percent ťažby v pralesoch je nelegálna?	Koľko miestnych domorodých obyvateľov v pralesoch sa muselo presťahovať kvôli výstavbe priehrad?	Koľko ľudí v čínskych továrňach zomrie ročne na následky úrazov spôsobených nedostatočnými bezpečnostnými opatreniami na pracovisku?

BINGO LIST

k 3. sade

Koľko je v súčasnosti mobilných zákazníkov všetkých sietí?	Čo je najväčšou hrozbou pre svetové oceány a moria pri ťažení ropy?	Koľko trvá jedna cesta kvetov z farmy v Keni do kvetinárstva v Nitre?
Koľko litrov pitnej vody sa minie na výrobu jedného litra Coca coly?	Kde sa odváža väčšina elektronického odpadu z Európy a prečo?	O koľko vzrástla spotreba pohonných hmôt oproti roku 1990?
Koľko čokolád sa vyrobí z jednej priemernej ročnej úrody jedného kakaovníka?	Koľko textílií spotrebuje jedna osoba za rok?	Koľko dostávajú deti z rozvojových krajín za výrobu jednej futbalovej lopty?

Príloha 2 - na kopírovanie

BINGO LIST

k 4. sade

Dováža sa exotické drevo z dažďových pralesov aj na Slovensko?	Koľko dostane Čínsky pracovník za každú vyrobenú Barbie?	Používa sa na výrobu papierových utierok aj celulóza z drevín vyt'ažených v dažďových pralesoch?
Odkiaľ pochádzajú kvety, ktoré kupujete blízky na Deň Sv. Valentína?	Aké percento sóje pochádza z územia odlesnených pralesov a na čo sa používa?	Zhruba po koľkých praniach je bavlnený produkt „čistý“ od pesticídov?
Kvôli čomu bola zatvorená továreň Coca-Cola v indickom štáte Kerala?	Aký veľký bol zisk výkonného riaditeľa firmy Mattel, ktorá produkuje Barbie, v roku 1995?	Pracujú v dnešnej dobe deti na kakaových plantážach? Ak áno, ako veľá?